

Prva moderna osiguravajuća društva u starom Dubrovniku

Dr. prof. Žarko Muljačić, Zagreb

Prvi počeci pomorskog osiguranja u Srednjem vijeku datiraju iz doba križarskih ratova. U toku 13. i 14. st. u Mlecima, Genovi i Pisi, da spomenemo samo neke od talijanskih pomorskih gradova, položeni su temelji ove za trgovinu neobično važne institucije. Odatle se je pomorsko osiguranje raširilo po cijeloj Evropi, u prvom redu po Mediteranu i u Flandriji. Osiguravao se u prvom redu tovar, a zatim i životi trgovaca. Već rano se pojavilo i u našim dalmatinskim gradovima, pa i u Dubrovniku. Benko Kotruljić, glasoviti dubrovački trgovac i pisac slavnog traktata o trgovini »Della mercatura et del mercante perfetto«, [koje je djelo završio 1458. u Castro Serpici kod Napulja, a u rukopisu je ostalo dugo iza smrti pisca, sve do 1573., kada je tiskano u Veneciji], posvetio je ovom veoma važnom pitanju čitavo jedno, 14. poglavlje I. knjige (list 38b—39b). Kotruljić, koji u svom djelu vodi uvijek računa o usklađivanju privatnih i javnih interesa, ističe, kako je osiguravanje korisno ne samo osiguranicima, nego i državama i njihovu stanovništvu. Kad ne bi bilo mogućnosti osiguravanja brodskog tereta, malo bi se koji trgovac usudio da riskira iznos potreban za najam broda kao i da izloži svoju imovinu opasnosti od vatre, gusara, nevremena i t. d. Međutim, kad trgovac može podijeliti rizik s više osiguratelja, on se može u takve pothvate upustiti pa će od plodova trgovine imati koristi velik dio lučkog stanovništva, a i državna blagajna (carine, lučke pristojbe i sl.). Kotruljić do-

slovno veli: Kad bi brod, koji nastrada bio čitav vlasništvo jednog trgovca, taj bi osiromašio ili propao, i tako bi nestalo jednog privredno aktivnog trgovca. Međutim, nije toliko važno, kad više njih izgubi, jer se obično može podnijeti po osobi sto, dvjesta ili trista dukata rizika. Stoga, svaki pojedini osiguratelj osjeti ponešto štetu, ali nijedan sasvim ne propadne, pa je prema tome to (t. j. osiguranje, op. Ž. M.) čin veoma pohvalan i potreban u svakom dobrom gradu, gdje se običava trgovati. »U nastavku Kotruljević raspravlja o sastavljanju ugovora o osiguravanju, t. zv. polici, i o osobama, koje osiguravaju, te o mjerama opreza, koje su nužne i obzirom na mogućnost prijevare (fiktivni ili hotimice prouzrokovani brodolom (i obzirom na vrst robe) upaljiva roba, ratni materijal, kontraband i sl. »opasna« roba).

Kako se u Dubrovniku u XVI. st. osiguravalo, prikazao je prof. dr. Tadić u svom radu »Pomorsko osiguranje u Dubrovniku XVI. stoljeća, Rešetarov zbornik, Dubrovnik, 1931., str. 109—112. Tadić je svestrano proučio organizaciju i funkcioniranje osiguravanja brodova i robe, a ponekad i života trgovaca u doba prvog velikog uspona dubrovačke trgovačke mornarice. U ovom stoljeću nije još bilo stalnih osiguravajućih društava, već su se pojedinci ili skupine bogatijih ljudi, skoro uvijek ista imena, bavili osiguravanjem. Ovi kapitalisti nastojali su da »svoje kapitalne pametno porazdijele u manje sume na više brodova, i tako eventualnu štetu na

jednoj strani pariraju zaradom na drugoj« (nav. djelo 112.). Na sličan način provodilo se pomorsko osiguranje i u drugim evropskim državama još dugo.

Tek kasnije, sa većim razvitkom pomorske privrede i u eri učvršćivanja kapitalističkih odnosa, nikla su prva stalna osiguravajuća društva s određenim društvenim pravilima, administracijom i računovodstvom. Uporedo s time, procedura u vezi isplate osigurnine postala je mnogo kompliciranija, jer su sve češći bili slučajevi potapanja brodova zbog nehata ili čak namjerno izvedeni, te su se za provjeravanje uzroka brodoloma ili štete vodile često dugotrajne istrage. Tendencija je bila, da se istražnim postupkom bavi samo društvo preko za to delegiranih ljudi, a što manje ili nimalo državna vlast, pa se znatan dio društvenih pravilnika bavi baš tim pitanjima.

Prvo se osiguravajuće društvo u modernom smislu spominje u Barceloni 1535. god. U Londonu se, od malene gostionice Lloyd, u kojoj su se već oko 1688. god. sastajali osiguravači, razgovarali o poslovima i saznavali vijesti o kretanju brodova, razvilo tokom 18. st. najpoznatije svjetsko osiguravajuće društvo, i to po nekim autorima već 1720. god., a po Edwinu Harnacku, autoru poznatog priručnika »All about ships and shipping«, Lloyd se konačno organizirao tek 1770. god. (str. 204). Kad se ima u vidu ovo relativno kasno javljanje pomorsko-osiguravajućih društava u državama, koje su bile pomorske velevlasti, nije čudo, da je do osnivanja prvih društava u malome Dubrovniku došlo tek 1794. Razmak od 24 godine nije prevelik, i stoga možemo biti ponosni, da je naš Dubrovnik i na tom polju bio na evropskoj visini i da nije previše zaostao za najrazvijenijim pomorskim velevlastima, iako su, što je i razumljivo, opseg poslovanja i financijska moć dvaju dubrovačkih društava, osnovanih 1794. god., i trećeg, osnovanog 1797., bili neusporedivo slabiji.

O ovim prvim dubrovačkim osiguravajućim društvima nije objavljeno do sada ništa, pa ovaj članak ima namjeru da popuni ovu prazninu i da ukaže na izvore, kojima će se moći koristiti naši povjesničari i ekonomisti, koji bi željeli produbiti ovo pitanje. Napomenuti je, da se u dokumentima Arhiva Dubrovačke Republike nalazi malo tragova o poslovanju ovih društava. Kako se iz tih malobrojnih akata vidi, postojale su službene knjige, protokoli i registri tih društava, pa bi od koristi za našu nauku bilo, da se te knjige pronađu.

Doba, kad se osnivaju i djeluju dubrovačka osiguravajuća društva (1794. odnosno 1797. do pada Republike), vidjelo je drugi veliki uspon dubrovačke mornarice i njenu propast, izazvanu okupacijom i gubitkom neutralnosti, od koje je Dubrovnik od 1792., kad su se skoro sve evropske države zaplele u rat na strani Francuske ili protiv nje, imao velike koristi, obilato koristeći izuzetni položaj, koji mu je ona davala. Broj brodova je naglo rastao, a, razumije se, i promet

robo. Od 1803. god. Dubrovčani ulaze i u Crno more te iz Taganroga i Odese izvoze žito na Zapad sve do Lisboe. Manji broj dubrovačkih brodova u ovo doba dopire i do SAD, Kube, Haitija, Danske, Hamburga, Engleske, a neki se viđaju i u vodama Indijskog oceana. Međutim, ovako široka djelatnost nije mogla biti bez gubitaka, havarija, pljačkanja sa strane gusara, kojih je bilo na obim zaraćenim stranama, i drugih nezgoda na moru. Stoga su oko 1794. god. sazrele prilike, da se osnuje prvo osiguravajuće društvo, koje se formiralo 6. ožujka. Dokument o tome nalazi se registriran dana 9. ožujka u 229. knjizi arhivske serije Diversa Cancellariae na listu 130 i sl. i sadrži 16 paragrafa. Međutim, kako proizlazi iz dokumenata u istoj knjizi na 1. 142. i sl. od 6. svibnja i. g., društvo se nakon pet dana postojanja uslijed neizgladivih suprotnosti među dioničarima u toku skupštine raspalo, pa je jedan dio akcionera osnovao novo društvo s istim nazivom na dan 1. V. 1794., i fiksiran je pravilnik od 17 točaka, koji se u mnogočem razlikuje od prvotnog pravilnika. Budući da se iz tih izmjena dađu razabrati razlozi razmirica, koje su uništile prvo društvo nakon svega pet dana života, usporedit ćemo ukratko ranije i konačne odredbe, a gdje nema razlike, navest ćemo ukratko sadržaj dotične točke.

1. Imovina društva iznosi 100.000 dubrovačkih dukata (oko 200 milijuna dinara po današnjoj vrijednosti, op. Ž. M.). Ova se glavnica dijeli u 200 akcija po 500 dukata.

2. Društvo traje 10 godina od dana osnutka (dakle, do 1804.). Nosi ime (»Compagnia Ragusa di Sicuritá«) »Dubrovačko osiguravajuće društvo«.

3. Za direktora se biraju Stijepo Krša (Chersa), Ivo Maškarić i Rafo Andrović. Svake dvije godine skupština dioničara bira ponovno upravu, pri čemu se dva direktora potvrđuju, a za trećega se bira jedan od dioničara. Ova točka je u ovoj verziji demokratskija, jer se po ranijem pravilniku biralo direktore za svih 10 godina unaprijed.

4. Svi će članovi dati odmah u ime svake akcije po 10 posto njene vrijednosti, t. j. 50 dukata. Od 10.000 dukata, koji se ovako sakupe, pola će se držati u blagajni s tri ključa u Sponzi, na raspolaganju za ciljeve društva. Druga će se polovina uložiti u rentabilne poslove po nahođenju direktora, a prvenstveno u hipoteke na Pločama (centar gdje se izmijenjivala roba s Orijenta sa robom dovezenom sa Zapada i pravili krupni trgovački poslovi, u gruško brodogradilište i u carinske operacije. Ako se svih 5.000 dukata utroši za ciljeve društva, članovi će biti pozvani da dađu proporcionalno broju svojih akcija daljne iznose sve do stopostotne isplate upisnih svota. Tko odbije, da to učini, gubi akcije i sva prava, koja je stekao u društvu.

Prema prvoj verziji, svaki je član morao odmah uplatiti po 100 dukata za svaku akciju, dakle 20 posto od upisane svote.

5. Direktor će se pobrinuti za prostorije, u kojima će društvo imati sjedište i gdje će se održavati skupštine. Oni će pronaći i službenika za vođenje administracije i dnevnika blagaine.

6. Police će potpisivati sva tri direktora, a ako jedan od njih bude odsutan, potpisat će mjesto niega netko od jačih akcionera. Stranka mora odmah uplatiti premiju.

7. Osigurivanja se prima za svakovrsni rizik, ali će se po razboritu nahodađu direktora uzimati uvijek u obzir prilike u svijetu i kvalitet broda. Strani će se brodovi osiguravati samo za vožnju po Jadranu i to, ako je njihov vlasnik poznat i »dobro viđen« akcionarima. Iznimno će se osigurati strani brodovi i za vožnju »fuori Golfo«, i to, ukoliko postoji suglasnost sviju direktora. Oni će se savjetovati s dvojicom najjačih akcionera, i ako se svi slože, sva petorica će potpisati policu. Dubrovački se brodovi mogu osigurati za sva mora.

Mogu se osigurati ne samo brodovi i teret, nego i zavežljaji novca i dragocijenosti.

8. Sve sporove rješavaju u interesu društva direktori, a ako oni to ne mogu, onda arbitri. U slučaju neminovnog spora pred državnim sudom direktori (koji se zovu u originalu »Deputati e Presidenti) zastupaju društvo, i u tu svrhu izdat će im se punomoć »procura ad litas«. Oni će vršiti sve potrebne pravne akte, branit će interese društva i brinut će se, da se presude izvrše.

9. Direktori sazivaju, po potrebi, pismenim putem skupštinu svih dioničara. Pravo glasa ima svaki član, koji ima barem pet akcija. Svakih 5 akcija daje pravo imaocu na 1 glas, do maksimuma 10 glasova za 50 akcija. Po prvobitnoj verziji imaoći 3 akcija imali su 1 glas, tko je raspolagao sa više od 10 akcija imao je 2 glasa, preko 20 — 3 glasa, preko 30 — 4 glasa, i to je bio maksimum. Zakonita je skupština, ako je prisutno toliko dioničara, da broj akcija, kojima oni raspolazu, pređe 50 posto (101 akcija barem), dok je po prvoj verziji svaka skupština bila valjana, bez obzira na broj prisutnih članova i sumu njihovih uloga. Odluke se donose većinom glasova.

10. Direktori će svake druge godine napraviti bilans i prikazati ga skupštini. Ako bude bilo dobitka, 5% dobivaju oni, 1% se dijeli sirotinji, a ostalo dobivaju članovi, srazmjerno broju akcija. Ako bilans bude pasivan, članovi proporcionalno doplaćuju do visine iznosa, predviđenog kao minimuma za funkcioniranje društva. Tko odbije da to uradi, gubi sva prava, kao pod § 4. U prvoj verziji direktori su to radili svake godine.

11. Članovi ne smiju prodati akcije ljudima izvan društva pod prijetnjom kazne iz § 4. Onaj koji se želi povući, mora ponuditi akcije kolegama ili društvu. Ako mu ih ne kupe, mora ostati u društvu. Prijenos akcije moguć je samo na zakonite nasljednike. Po konačnoj verziji kazna je povećana, te se predviđa globa od 100 dukata po otuđenoj akciji, od čega polovina ide u korist društva, a polovina u korist djevojačkog odgojišta (Conservatorio) u Dubrovniku, dakle u dobrotvorne svrhe.

12. U slučaju brodoloma ili štete nekog osiguranog broda direktori rukovode spasavanjem. Iza provjeravanja vrši se isplata osigurnine u roku od 2 mjeseca (ranije je bilo iza 6 mjeseci).

13. Nijedan član ne smije sudjelovati u poslovima kojeg drugog osiguravajućeg društva. Ako se to sazna, bit će kažnjen isto kao pod § 11.

Držim, da je do ove točke, koje nije bilo u prvom pravilniku, došlo poglavito zbog toga, što je 12. IV. osnovano u Dubrovniku srodno društvo (»Compagnia d'Assicurazione di Ragusa), Dubrovačko društvo za osiguranje, koje je svojim članovima zabranilo, da osiguraju u drugom sličnom društvu ili privatno, kako se ranije običavalo. Zbog ovoega je 6 članova s 67 akcija (33.500 dukata) otpalo iz prvog društva i upisalo u novo 47 akcija po 1.000 dukata (47.000 dukata). Kako se vidi, konkurencija je bila jaka i potrebe velike, kad se u tako malo vremena osnovalo u malom Dubrovniku i drugo osiguravajuće društvo.

14. Iza deset godina društvo se raspušta, pravi se konačni bilans i novac dijeli, ako ima dobitka. Ova točka odgovara 13. točki I. verzije.

15. Ako se javi spor među članovima, pa i iza prestanka društva, svaka stranka ima izabrati jednu osobu, u koju ima povjerenia, a ove dvije izabrat će treću, pa će većinom glasova donijeti odluku o sporu. Tko se ipak obrati redovnom državnom sudu, platit će globu od 500 dukata u korist Djevojačkog odgojišta u Dubrovniku. U I. verziji 14. §.

16. Visinu premija direktori će određivati prema normama i uzansama u velikim lukama Genova, Lovirnu, Mlecima i Trstu. (U I. verziji §.15.).

17. Ovaj će se pravilnik pripočeti na znanje dubrovačkim sucima u građanskim parnicama i registrirati u službenim knjigama dubrovačke kancelarije.

Slijedi popis akcionera. Uz svako je ime naznačen broj upisanih akcija. U prvoj verziji ima ih 21. Upisali su od 2 do 30 akcija po osobi, što je prosiečno po članu 9,5 akcija. Svi su ili Dubrovčani ili naturalizirani građani Dubrovačke Republike, jer je strancima bilo, kao što je poznato, zakonom zabranjeno sudjelovanje u bilo kakvom poslu u vezi s mornaricom. Zanimljivo je, da su sva tri direktora iz građanske klase i da se među članovima nalazi svega 4 vlastelina s 35 akcija, iz čega se vidi, da su vlastela i na ovom području potisnuta od buržoazije, koja ima 10 dioničara s 99 akcija, što sa 7 naturaliziranih stranaca, većinom Jevreja, s 66 akcija, osigurava buržoaziji solidnu većinu. Još je jasnija pobjeda buržoazije nakon ponovne uspostave društva, kad su kapitale povukli svi plemići, a građani su povećali svoje uloge, tako da je Krša na čelu s 40 akcija, a Maškarić i Andrović ih imaju po 20, što upravi osigurava 16 do 40 mogućih glasova i glavni dio zarade. Mali kapitalisti sa 5 i manje akcija uglavnom su se povukli ili su povećali broj akcija na barem 10 komada, kako bi mogli imati barem 2 glasa. Svega jedan ima sada samo 5 akcija. Na 14 akcionera prosjek je sada 14,28 akcija.

Po prvom dokumentu bili su ovi dioničari: S. Krša 30 akcija, I. Maškarić 10, R. Andrović 15, Dž. N. Sorgo i drug 10, I. Sorgo 10, P. Natali 12, R. N. Ambonetti 20, M. V. L. Mandolfi 20, M. N. Pucić-Pozza 3, M. Lazarević 10, Nasljednici J. Pardo 13, J. I. Russi 3, R. Jauni (?) 5, I. Hidža 5, S. Radinković 10, M. Tomašević 2, I. Pasarević 3, A. N. Ambonetti 5, A. Piškulić 10, L. Giromella (Talijan, dubrovački dugogodišnji liječnik) 2 i kap. L. Peričević 2. Svega 200 akcija.

Po konačnoj verziji akcioneri su ovi: S. Krša 40, I. Maškarić 20, R. Andrović 20, J. Božović 10, S. Radinković 15, M. V. L. Mandolfo 12, A. Piškulić 12, M. I. L. Mandolfo i sin 12, I. M. Pasarević 12, S. L. Mandolfo 12, A. J. Pardo i pok. J. Padro 10, J. Izrael i braća Pedro, M. Tomašević 10, J. I. Russi 5. Svega 200 akcija.

Kako je već rečeno, osnovano je 12. travnja 1794. još jedno osiguravajuće društvo »Dubrovačko društvo za osiguravanje«. Pravila su mu zapisana u 229. knj. Div. Canc., 1. 137' i sl. Glavnica mu je 110.000 dukata, podijeljenih u 110 akcija po 1.000 dukata. Društvo traje 3 godine, a iza toga se vijeća, da li da i dalje postoji. Osobito je strog §. 4., koji zabranjuje članovima da sudjeluju u drugom društvu ili privatno osiguravaju pod prijetnjom globe od 1.000 dukata u korist siromaha i gubitak uloga i dijela dobiti. Tri direktora, koji i ovdje nose naslov »Delegati i Predsjednici«, potieču iz buržoazije. To su poznati trgovci Mato Lazarević, Niko Rigi i Miho Krtica. Ako jedan otpadne, preostala dva biraju trećega. Oni mogu osigurati svaki dubrovački brod i robu na maksimalno 6.000 dukata i ta osigurnina vrijedi po cijelom Sredozemlju i sve do Lisboe. Za veću osiguraninu potreban je pristanak društvene skupštine. Svaki član uložiti će odmah 50 dukata po akciji. Ta se svota čuva u Sponzi u blagajni s tri ključa. Društvo se obavezuje, da će u slučaju nesreće platiti osigurninu mjesec dana nakon provjeravanja. Predsjednici će naći sjedište i poštena pisara s plaćom od najviše 55 dukata godišnje (po mogućnosti i manjom) i dva mešetara, kojima se može krajem svake godine davati više osoba, da izvrše što je potrebno. Lakši sporovi povjeravaju se arbitrima, koje imenuju predsjednici. Predsjednici (t. j. direktori) biraju se svake godine. U novu upravu, da se očuva kontinuitet, ulazi automatski onaj prošlogodišnji predsjednik, koji je biran s najvećim brojem glasova. Na kraju računске godine daje se 1% sirotinji, a ostatak se dijeli proporcionalno članstvu (predsjednici nemaju ništa posebno)! Svaki član ima samo jedan glas. Predsjednici mogu osigurati i strane brodove te robu i novac na njima, ali samo ako plove po Jadranu, do iznosa od 6.000 dukata. Ostali članci jednaki su uglavnom kao već prikazana pravila prvog društva. Plemića ima 5 s 42 akcije, građana 8 s 55 akcija, a naturaliziranih stranaca 2 s 13 akcija. Prosjek po članu. Čini se, da se po prvom trogodišnjem roku 1797., nisu pravila mijenjala, jer o tome nema u Arhivu Republike podataka, a društvo je po-

stojalo i dalje, jer je izvršilo jedno osiguranje 13. VI. 1797.

Članovi su ovi: Dž. N. Sorgo 8, P. Natali 8, O. L. Ranjina 8, N. L. Pucić-Pozza 10, N. I. Sorgo 8, N. Rigi 10, I. K. Stay 8, M. Lazarević 10, K. Vlaški 5, I. L. Vlajki 5, I. Lalić 6, M. V. Krtica 8, M. Strahorović 3, R. V. Ambonetti 10 i A. N. Ambonetti 3. Svega 110 akcija, 15 članova.

Dana 1. veljače 1797. osnovano je u Dubrovniku i treće društvo pod imenom (»Compagnia marittima d'assicurazione ragusea«) »Dubrovačko pomorsko osiguravajuće društvo«, kako vidimo iz 230. knj. Div. Canc., list 27 i sl. Ima glavnica od 115.000 dukata s 115 akcija po 1.000 dukata. Trajat će 10 godina. Svake se godine obavezno iznosi pred skupštinu bilans, a svake tri godine se dijeli dobitak. Direktori su I. A. Kaznačić, A. Miletić i T. Mitrović. Traju u časti 3 godine. Svaka godišnja skupština može dvotrećinskom većinom članova i akcija izmijeniti jednog, dva ili sva tri direktora. Nakon 3 godine, mogu sva tri ili samo 2 biti opet birani, a mora barem jedan. Svaki dioničar dat će odmah po akciji 150 dukata. Od ovih 17.250 dukata mora gotovina od 6.000 biti uvijek spremna za slučaj eventualnih nesreća, a ostatak će se korisno uložiti na sličan način kao kod drugih društava. Mogu se osigurati brod i roba (samo ako nije »zabranjena«), i zavežljaji novca za cijelo Sredozemlje i sve do Lisboe. Ako netko želi jače osiguranje, ili putuje dalje do Lisboe, direktori će sazvati još 6 članova, i većina od ove devetorice odlučiti će. Svi će potpisati odluku u knjizi zaključaka društva, dok će policu potpisati samo direktori. Direktori će naći lokale za društvo i valjana pisara. Članovi će nastojati, da se sporovi među njima rješavaju bez utjecanja sudu. Odluke su pravovaljane, ako je prisutno preko pola prisutnih (u gradu i u predgrađu) članova i akcija. Član, koji putuje u inozemstvo, mora ostaviti za svog zamjenika nekog od članova skupštine. Onaj, za koga se ustanovi da osigurava i na drugom mjestu, platiti će globu od 200 dukata, od čega pola ide društvu, a pola Djevojačkom odgojilištu. Milostinju, koja se pokriva sa 1% dobitka, direktori će dati kao pomoć obiteljima stidljivih siromaha. Akcije mogu promijeniti vlasnika samo prodajom unutar društva ili ostavljanjem u baštinu, pri čemu društvo zadržava pravo, ako je neki baštinik nemirna karaktera, da akcije prisilno otkupi uz naknadu, koju odrede dva arbitra, jedan po stranici, bez priziva. Tako nešto smiju predložiti samo direktori, a ako bi se neki član zaboravio i to prvi predložio, platiti će globu od 100 dukata. Direktori imaju pravo na 5% dobiti od trogodišnjeg perioda. Štete se naknađuju mjesec dana nakon utvrđenja i procjene. Nakon 10 godina pravi se završni račun i dijeli sva imovina. Na kraju akta stoji, da se Baldo Trojanović, jedan od pokretača društva, nalazi privremeno u Aleksandriji, pa na povratku mora dobiti 6 akcija, ali tako, da nijedan član ne ostane bez njih. U margini se 5. XI. 1797. dopisalo, da su direktori Kaznačić i Miletić dali po 3 akcije. Akcionera ima 23 s 113

akcija (prosjeak 4, 9), a 2 akcije upisali su direktori u korist društva kao cjeline. Svi su dioničari dubrovački građani (nijedan vlastelin!). Zanimljiva je bilješka kancelara Frana Testi, da je on potpisao Katu Senkić, jer je ova žena, koja je došla mjesto svog odsutnog (?) muža Stijepa htjela dati pristanak, a nije znala pisati. Iz margine se vidi, da je 2. VIII. 1804. dioničar Miho Vojvodić prodao pet akcija za ukupno 2.789. dukata, znak, da su nakon 6 godina one vrijedile već oko 550 dukata.

Akcioneri su bili: A. Miletić 9, T. Mitrović 10, I. A. Kaznačić 10, V. Klišević 2, M. Lindi 6, M. Vojvodić 5, I. I. Kaznačić 2, kap. I. Montenegro 2, L. Peričević 7, Anica Ašik 9, Š. Kavović 2, N. Sodrnja 2, I. Ivanković 5, kap. I. Papi 4, Božo Brailli 4, I. I. Božović 2, V. Vilenik 4, Sivreić 2, R. Janni 2, P. Kulišić 2, I. Buć 6, I. Perić 5, M. Lupi 2, S. Senkić 7 i društvo 2.

Godine 1803. raspustilo se, prema društvenom pravilniku, Dubrovačko osiguravajuće društvo, pa je 1. lipnja i. g. osnovano novo društvo pod istim imenom. Div. Canc. knj. 231, 1. 126' i sl. Novi su direktori bili S. Krša, I. Maškarić i M. Tomašević. Svake tri godine jedan otpada, i skupina bira novoga. Glavnica ostaje jednaka, samo što sada, kad je dubrovački dukat mnogo izgubio na vrijednosti, članovi odmah ulažu 100 dukata po akciji. 20.000 dukata, koji se ovako skupe, čuvat će se u sjedištu društva, za koje se više ne kaže, da je u Sponzi. Pored već poznatih poslova investirat će se do 10.000 dukata u trgovinu žitom i živežom, ukoliko se otvori i za dubrovačke brodove plovidba u Crnom moru (Ta je plovidba baš te godine i započela, op. Ž. M.). Dubrovački se brodovi mogu osigurati na svakovrsne rizike po svim morima i za neograničen broj putovanja, a strani samo za jedno putovanje; jedni i drugi i na Jadranu i izvan njega. Direktori mogu osnivati podružnice društva i na Istoku, i na Zapadu, samo ako nađu sposobne i poštene dubrovačke podanike, koji bi ih vodili. Poslije svakog trogodišnjeg roka dijeli se dobitak, nakon što direktori dobiju 5%, a sirotinja 1%. Svakih pet akcija daje pravo na 1 glas, 10 akcija — 2 glasa i t. d. neograničeno. Ostala su pravila jednaka ranijima. Dioničara ima i dalje 14, ali šefovi Krša, Maškarić i Tomašević imaju sada sami 100 akcija, dakle polovicu glasova, i time oni postaju skoro apsolutni gospodari cijelog društva.

Kako smo već ranije istakli, u Arhivu Dubrovačke Republike ima malo dokumenata o djelovanju ovih društava. Ukoliko se i nađe koji, on je upisan, jer se država sama osigurala, ili jer su društva trebala intervenciju države. Rjeđe su zapisani slučajevi osiguravanja privatnika, i to najčešće, kad se radi o t. zv. cambio maritimo. Evo par primjera:

1797. god. Dubrovačka je Republika trebala prevesti iz Maroka u Livorno vosak, koji joj je obećao marokanski vladar kao odštetu za neke opljačkane brodove. Iz Livorna trebalo je utržak od tog voska prenijeti u Dubrovnik. Iz dokume-

nata u seriji Isprave i akti, 18. st., br. 3194, I-59., saznajemo, da se Republika, da bude sigurnija, ili jer se radilo o velikom iznosu, osigurala kod sva tri domaća osiguravajuća društva. 13. VI. 1797. drugo društvo osigurava 4078 španjolskih peča na putu Livorno-Dubrovnik, pod svojim brojem 357, uz premiju od 3½%. Istog dana treće društvo osigurava istu svotu pod br. 49, uz istu premiju. Jednako, i prvo društvo. Nešto kasnije, 12. XI. 1797. osigurava treće društvo prijenos 5395 peča na pruzi Livorno—Dubrovnik pod brojem 136., uz jednaku premiju od 3½%. Dne 6. lipnja 1798. direktori svih triju društava osigurali su zajednički teret voska u vrijednosti od 9 do 10.000 peča na putu iz Maroka do Livorna uz premiju od 4¹/₅%. Kap. Brsečina, koji će taj teret prevesti, ne smije uzimati putnika ni drugi kakav teret.

Primjer »cambio marittimo« imamo u Div. Canc. knj. 230, 1.43' i 44, gdje čitamo, da je kap. Josip Dordelli dobio od S. Krše i drugova iz društva 720 dukata, i za tu svotu Krša i dr. rizikuju na pulaki »Gospa od milosrđa«, kojom on upravlja, za vrijeme od 1 godine po svim morima. Ako prođe godina, a Dorelli ne vrati novac, raste sve do potpunog podmirenja svake godine ta svota, u korist Krše i drugova, za 20%, ako Dordelli pređe Lisbou za 24%, a ako pođe u Ameriku za 30%, za sve vrijeme kroz koje se zadrži izvan Sredozemlja. Rizik je uvijek jednak za Kršu i drugove. Dorelli kao jamstvo zalaže svoja dva karata.

Pored koristi, koju su od ovih osiguravajućih društava imali privatnici, od ovog koncentriranja kapitala, makar i ne suviše velikih, imala je koristi i Republika. 1798. našla se Dubrovačka Republika u teškoj krizi. 6. srpnja pojavila su se pred gradom dva francuska ratna broda s vojskom, koja je bila određena, da zaposjedne jonske otoke Krf, Itaku i dr. U ime Direktorija Francuske Republike i komesara Comeyrasa izade na kopno delegat Britiche i zatraži od Dubrovačke vlade zajam od milijun turneških lira u roku od 24 sata. Dubrovčani su imali razloga vjerovati, da im taj zajam ne će nigda biti vraćen, pa su teškom mukom uspjeli sniziti ovu svotu na 600.000 turn. lira. Nije potrebno dalje pisati o ovom potezu francuskih komesara, jer je o tome opširno pisao L. Vojnović u Pad Dubrovnika I., Zagreb 1908. Nije poznato, da je taj »dobrovoljni« zajam poljuljao financije Dubrovačke Republike i oslabio njene veze s državama, koje su bile u ratu s Francuskom. Senat je žurno intervenirao i posegao u kase Blagog djela, bratstva i u privatne uloge, budući da su državni uložni u bečkim bankama bili dijelom blokirani, a dijelom je njihova vrijednost pala. Kao dalje mjere za saniranje financija Senat je odlučio da se proda Lokrum i sva imanja lokrumskih benediktinaca, a kad ni to nije bilo dovoljno zatvoreno je Djevojačko odgojilište, koje je tek pred par godina bilo sagrađeno u Pustijerni, kuće i inventar su prodani, a djevojke poslone svaka svojoj kući. Ko-

načno je 10. svibnja 1799. izglasan u Senatu Plan o smanjenju državnih troškova i povećanju prihoda. Uvedene su takse, koje kod prodaje nekretnina plaćaju državi i kupac i prodavač, povećane su carinske tarife, što je protumačeno kao usklađivanje tih pristojba sa cijenama robe, koje su skočile za 30—60%, uvedena je obavezna taksa za svaku prodaju brodskih udjela (karata), povećana je trošarina za izvoz vina, uveden porez na destilaciju rakije i, konačno, što je bilo neposredan povod Konavoske bune, svi su građani Dubrovnika i predgrađa, stariji od 14 godina (izuzevši redovnike i redovnice), morali obavezno od države kupiti godišnje, trebali ili ne trebali pola uborka (1 uborak — »cupello« iznosi oko 11 kila) soli, a ostali stanovnici Republike po 1 trećinu uborka. U teškim prilikama, u doba Konavoske bune, dubrovačka vladajuća klasa raspisala je »unutrašnji zajam«, na su privatnici posudili državi 69.114 dukata. U dokumentu, koji su im izdali Rizničari 26. X. 1799. (Div. Canc. knj. 230., 1. 147), obećali su im vratiti ovu svotu u

roku od 3 godine, kad se realiziraju ulozi u Beču i prodadu lokrumska dobra i Gojilište. Kako se iz tog akta vidi, društvo, kojemu je bio na čelu S. Krša, pozajmilo je državi 3.000 dukata, a društvo, kome je I. A. Kaznačić bio direktor, dalo je u istu svrhu 2.000 dukata. U margini stoji, da su te svote vraćene, s kamatima, 1800. godine.

Iz ovog kratkog članka može se ustanoviti, da je Dubrovnik u ono doba imao srazmjerno brojna i snažna osiguravajuća društva. Prvo je društvo pokazalo u svom razvoju tendenciju ka koncentraciji akcija u rukama sve manjeg broja ljudi. U ostalim se društvima sakupljahu ljudi, koji su riskirali manje svote, što nikako ne znači, da se na drugim poljima nisu više angažirali. Željeli bismo, da ovaj članak bude poticaj za proučavanje dubrovačke pomorske privrede i uopće dubrovačke ekonomike u zadnjem stoljeću dubrovačke samostalnosti. Ne treba zaboraviti, da će nam politička povijest Dubrovnika pred pad postati jasnija, ako se do kraja sprovede analiza dubrovačke privrede tog doba.